

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Karismatiska aktörer eller ansiktslösa arbetare?

Hollsten, Laura; Ahlbäck, Anders

Published in:
Vill jag vistas här bör jag byta blick

Published: 01/01/2020

Document Version
Final published version

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Hollsten, L., & Ahlbäck, A. (2020). Karismatiska aktörer eller ansiktslösa arbetare? Reflektioner om individens roll i universitetets historia. In J. Ahlbeck, J. Meurer-Bongardt, J. Tidigs, & M. Österlund (Eds.), *Vill jag vistas här bör jag byta blick: Texter om litteratur, miljö och historia tillägnade Pia Maria Ahlbäck* (pp. 107). Föreningen Granskaren. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-12-3985-4>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Karismatiska aktörer eller ansiktslösa arbetare?

Reflektioner om individens roll
i universitetets historia

Laura Hollsten & Anders Ahlbäck

Det fanns en tid när universitetets historia skrevs i en genre som närmast påminde om episk hjältediktning. Berättelsen fokuserade på Stora Män i form av de framstående professorerna i olika ämnen (för de var alltid män och de var alltid framstående). Den beskrev hur dessa med snille och originalitet bedrev forskning, gjorde viktiga upptäckter och utvidgade sina institutioner. Universitetshistoria skrevs som framstegets historia, med fokus på forskningen och de individuella aktörerna.

De olika vändningar och vågrörelser som omformat historievetenenskapen i allmänhet under det senaste halvsekle har med viss fördröjning ändrat också hur man skriver universitetshistoria. Många av dessa nya vändningar har tonat ner de exceptionella individernas betydelse och problematiserat de heroiska berättelserna om vetenskapens framåtskridande.

Arbetshistorien med sitt intresse för ”historia underifrån”, kvinnohistorien, den kulturella och språkliga vändningen samt den så kallade affektiva vändningen under det senaste årtiondet har vänt intresset mot nya frågor. Det har handlat om dels mer strukturella perspektiv på den högre utbildningens demografi och finansiering, dels mer kritisk problematisering av de informella sociala mekanismer och hierarkier som verkar inom forskning och utbildning. Idag studerar universitetshistoriker inte bara vilka omständigheter som möjliggör de banbrytande upptäckterna utan också hur lokala värdesystem, föreställningar och genusordningar inom den akademiska kulturen format studenternas och personalens arbetsvillkor och vardagliga erfarenheter.

Under de senaste åren har ett aktivt nordiskt forskarnätverk etablerat ”kunskapshistoria” som forskningsfält. I högre grad än vad som varit fallet inom traditionell idé-, vetenskaps- och universitetshistoria är tanken här att uppmärksamma kunskap som något som alltid är i rörelse och alltid ingår i olika samhällsliga sammanhang. Kunskapshistorien intresserar sig för sådant som de materiella förutsättningarna för kunskapens mediering och spridning, hur kunskapen omformas och anpassas när den rör sig mellan olika kontexter, samt under vilka omständigheter ny kunskap dyker upp och gammal kunskap försvinner.

Det kunskapshistoriska perspektivet ändrar synen på universitetet som kunskapsinstitution. Det från omvärlden avskärmade elfenbenstornet, där stora män tänker originella tankar och gör enastående upptäckter, förvandlas till något som mera liknar en järnvägsknutpunkt eller ett vattenverk. I det kunskapshistoriska perspektivet framhävs universitetets roll som en plats där ny kunskap tas emot, prövas och utvärderas, filtreras och gallras, tillämpas, anpassas och vidareutvecklas, för att sedan flöda vidare och spridas. Kunskapen cirkulerar genom undervisningen vidare till studenterna och arbetsmarknaden, genom de vetenskapliga publikationerna tillbaka till forskarsamfundet, och genom ett antal kanaler och läckage ut i det bredare samhället.

Men vilket utrymme blir kvar för individen bland de nya vändningarna och perspektiven? Degraderas professorerna, lärarna och forskarna från sina roller som lyskraftiga och karismatiska aktörer på den akademiska estraden till ansiktslösa och utbytbara grovarbetare i kunskapens vattenverk? Drunknar de i flödet av de nya metaforerna för kunskapens cirkulation?

Det är i och för sig ingenting i den kunskapshistoriska ansatsen som motsäger det individuella subjektets och aktörskapets betydelse för kunskapens rörelser, förmedling och tillämpning. Men ansatsen betonar det samhälleliga sammanhanget och kunskapens strömningar genom olika nätverk, ständigt föränderlig då den anpassas till olika sociala situationer. Detta medför onekligen förklaringsmönster som mera betonar strukturen, nätverket och flödet medan det unika subjektets roll tonas ned. Här finns likheter med Foucaults makt- och diskursbegrepp, vilket inte är någon slump då det kunskapshistoriska fältet är djupt inspirerat av foucauldianska tankar. Makten cirkulerar enligt Foucault som en kraft genom samhällsväven och diskursen, verksam i alla sociala relationer och allestädes närvarande utan att direkt innehas eller entydigt kontrolleras av någon. I detta perspektiv försvinner visserligen individen ingenstans. Men relationen individ-struktur är avgjort annorlunda än i den gamla historieskrivningen om ”stora män”. Hos Foucault är det mindre individen som formar diskursen än diskursen som formar, möjliggör och konstituerar det individuella subjektet.

Individer och kunskapens strukturella ramar

Arbetet med Åbo Akademis hundraårshistorik, publicerad i tre volymer åren 2018–2019, sysselsatte fjorton forskare från tio olika discipliner kring mitten av 2010-talet. I vår forskning för historiken märkte vi gång på gång hur också de stora strukturella frågorna ledde vidare och tillbaka till frågor om individernas roll och betydelse. Vid ett litet universitet som Åbo Akademi kommer man inte förbi hur de individuella aktö-

terna, deras nätverk, deras sociala bakgrund och deras institutionella anknytningar haft avgörande betydelse för kunskapens rörelser, vilken kunskap som fått legitimitet och vilken kunskap som avvisats. Detta gäller i högre grad ju längre bakåt man rör sig i akademins hundraåriga historia. Under det första halvsekleket var institutionerna så små att en enskild professor kunde utgöra ämnets hela personal. Hela fakulteter präglades av dynamiken mellan tre-fyra särpräglade personligheter och deras vetenskapliga positionering.

Hur skriva ett litet universitets lokalhistoria under intryck av de senaste årtiondenas utveckling inom kultur- och samhällsforskningen? Lösningen blev förstås inte att återvända till traditionella historier om ”stora män”, utan att sätta in fallstudierna av de individer som formade och styrde akademins utveckling i de nya strukturella perspektiven. Ett bra exempel på detta är Pia Maria Ahlbäcks studie ”Vetenskapen och offentligheten” i Åbo Akademis hundraårshistorik (2018). Där analyserar Ahlbäck hur två av akademins tidigaste professorer, matematikern Severin Johansson och historikern Alma Söderhjelm, var för sig och på ett högst personligt sätt konstruerade sin vetenskapliga auktoritet och sin akademiska persona.

Utifrån ett strukturellt eller institutionellt perspektiv borde auktoritet strängt taget vara någonting varje vetenskapskvinna och vetenskapsman innehar nästan per definition, påpekar Ahlbäck, åtminstone när de nått så långt som en professur i sitt ämne. Men när man studerar de konkreta samhälleliga och kulturella processer där den vetenskapliga auktoriteten blir synlig så visar det sig vara långt ifrån så enkelt.

På fallstudierna av Johansson, en matematiker från enkla förhållanden som blev akademins rektor på 1920-talet, och Söderhjelm, en historiker av adlig börd som blev kändisförfattare och landets första kvinnliga professor, analyserar Pia Maria Ahlbäck hur kulturella och samhälleliga mönster och institutioner såväl begränsar och definierar som möjliggör individernas handlingsfrihet. I Johanssons fall var hans arbetarklassbakgrund en sådan definierande faktor, i Söderhjelm fall hennes kvinnliga

kön. De levde och verkade under en tid då universitetsvärlden och framför allt professorskåren ännu i hög grad var ett manligt överklassreservat. Men när Ahlbäck gör en närläsning av de här två akademiska gestalternas liv och verk synliggörs hur de båda själva aktivt byggde sin auktoritet och offentlighetsbild med de resurser som fanns till hands.

Johansson byggde som akademins rektor genom bland annat sina tal vid akademiska festligheter en auktoritär maktposition som han använde till att föra fram betydelsen av undervisning och praktiskt inriktad högre utbildning. Söderhjelm publicerade sig både journalistiskt och skönlitterärt vid sidan om det akademiska skrivandet, byggde upp ett kändisskap som representant för en ny emanciperad kvinnlighet, och kombinerade sin adliga bakgrund med en nästan revolutionär utmaning mot universitetets manliga traditioner. Johansson och Söderhjelm var enligt Ahlbäck båda på olika sätt gränsöverskridande outsiders som inte passade in, men vilka inte desto mindre skickligt använde sig av akademiska publikationer, titlar och inramningar för att hävda sin auktoritet.

Severin Johansson och Alma Söderhjelm var långt ifrån de enda karismatiska personligheterna under akademins första årtionden. I brist på formella regelverk och yttre inblandning kunde en professor starkt och långvarigt prägla sitt eget läroämne och dessutom utveckla en stor originalitet i sitt personliga uttryck. Detta torde vara en delförklaring till varför floran av anekdoter om de tidiga årtiondenas professorer och deras egenheter verkar så mycket rikare och mer färggrann än våra nutida motsvarigheter. De hade en nästan obegränsad individuell frihet då man jämför med senare tiders professorer, vilkas rörelseutrymme är snävt kringskuret av administrativa strukturer: resultatansvar, utvärderingar och en aldrig sinande ström av uppifrån definierade målsättningar och kvalitetskriterier. Det tidiga 1900-talets professorer behövde inte på samma sätt vara föremål för granskning och mätning. De var snarare estradörer som likt Johansson och Söderhjelm suveränt bestämde över hur de visade upp sin virtuositet för en andäktig publik – även om själva scenen, kulisserna och en begränsad rekvisita var på förhand givna.

Individen och institutionaliseringen

De nyanställda professorerna under Åbo Akademis pionjärtid hade ofta den krävande uppgiften att bygga upp nya akademiska läroämnen mer eller mindre ur intet. De kom till akademien med kunskaper i sina ämnen och vetenskapliga nätverk, men nu skulle de skapa fungerande akademiska institutioner med litteratur, infrastruktur och apparatur, ofta med minimal personal. Även här kan man iaktta dynamiken mellan å ena sidan deras personliga intressen, nätverk och målsättningar och å andra sidan de traditioner de hämtade med sig från de lärosäten som format dem – vanligen antingen Helsingfors eller Uppsala universitet.

Tillkomsten av den geologiska institutionen är ett bra exempel på hur akademisk institutionalisering präglades av ett fåtal aktörer och deras personliga intressen. Helge Backlund, som kallades till professuren i geologi år 1918, skriver i en senare ansökningshandling att han under sin tid som professor i Åbo ägnade största delen av sina tjänsteåligganden till att skapa ”en liten men tidsenlig geologisk-mineralogisk institution med fullständiga möjligheter ej blott för undervisning utan även för forskningar på geologisk-mineralogiska vetenskapens område; detta senare arbete utfördes under de två första åren utan assistent, enbart med tillhjälp av en preparator som för detta ändamål måste inläras” (Ehlers 1993, 87). Backlunds arbete bar frukt. En geologisk samling sammanställdes och om undervisningen rapporterades: ”Vid Åbo Akademis Geologisk mineralogiska institution har årligen 8–14 studerande handletts och genomgått prövning för lägsta vitsordet, samt 3 studera för högre vitsord” (ibid.).

Också forskningen kom genast i gång: doktorerna Kautsky från Wien och Hausen från Helsingfors samt magister Pehrman från Helsingfors var under 1920–1921 sysselsatta med olika forskningsprojekt. Kautsky, som undersökte förekomsten av unga tertiära och kvartära rörelser i berggrunden kring Åbo, blev sedan assistent vid institutionen. Backlund hörde till kosmopoliterna vid akademien. Han hade studerat i St. Petersburg, Wien, Graz, München, Berlin och Bonn och talade svenska, tyska,

ryska, franska och spanska. Han hade utfört expeditioner i Ryssland, Mongoliet och Turkestan, samt vistats i Spetsbergen och tjänstgjort som statsgeolog i Argentina. Efter fem intensiva år i Åbo fick han en professur i Uppsala 1924.

Vid Åbo Akademi fanns nu en fungerande geologisk institution men personalen var liten. Professuren sköttes av magister Gunnar Pehrman. År 1927 blev Hans Hausen som doktorerat i Helsingfors professor, en tjänst som han beklädde till 1951. Både Hausen och Pehrman hade med Backlund deltagit i en finländsk geologisk expedition i Urianhaj i södra Sibirien (nuvarande Tuva). Avsikten var att leta efter mineraler, främst guld för det nygrundade Finska Mineralkompaniets räkning. Expeditionen gick av stapeln 1917, samtidigt med Ryska revolutionen. Hausen reste till Urianhaj via Japan från Argentina där han 1914 övertagit Backlunds tidigare befattning som statsgeolog vid jordbruksministeriets bergsdepartement.

De vetenskapliga kretsarna var små. Exemplet visar hur nyblivna magistrar och doktorer hade möjlighet att bli delar av viktiga kunskapsnätverk och expeditioner som åtminstone för eftervärlden framstår som glansfulla. Hausen och hans olika forskningsintressen kom att prägla geologiämnet i årtionden. Backlunds och Hausens vistelser i Argentina gav dem förbindelser med geologer från både Latinamerika och Europa – Argentina var ett stort land och geologer från många europeiska länder arbetade vid jordbruksministeriet. Hausen publicerade ett stort antal forskningsrapporter och fortsatte sin aktiva forskargärning som pensionär. Han lär dock ha beklagat sig över att ingen av hans forskningselever kom att göra karriär inom forskningen.

En orsak till att forskarbanan inte lockade de utexaminerade geologerna var att deras kunskap var efterfrågad inom gruvbranschen. Den expanderande industrin var intresserad av tillämpad kunskap. Hausen sade i sin installationsföreläsning att han såg malmletning, ”sökandet efter jordens skatter”, som en av lärostolens många uppgifter (Hausen 1927). Han deltog 1934 i en prospekteringsresa till Österbotten tillsammans

med stadsdirektören i Gamlakarleby J. E. Jaatinen. Orsaken var de rika malmfyndigheterna i Skellefteåfältet som hade väckt förhoppningar om malmfynd på andra sidan av Bottenviken (Hollsten 2018, 21). Men även här var de personliga kontakterna och nätverken avgörande för den inriktning forskningen och institutionaliseringen kom att ta. Många avhandlingar pro gradu som tillkom under Pehrman's handledning handlade om Pargas Kalk och därmed var de utexaminerade geologerna ofta utrustade med värdefull kunskap som företag uppskattade.

Liknande samverkan förekom inom andra experimentella naturvetenskaper och främst kemitekniken. Ännu på 1940-talet grundade sig samverkan med industrin på förtroendefulla bekantskaper mellan tongivande professorer och ledande industrimän. Individuella kontakter kunde också helt konkret bidra till stöd för akuta behov vid den unga akademien. Ett anekdotiskt exempel är historien om telefonen på Institutet för träkemi. När institutets enda telefonlinje skulle stängas av år 1947, eftersom Åbo Akademi inte ansåg sig ha råd med en sådan i de knappa ekonomiska tiderna, lyckades professor Waldemar Jensén utverka stöd för ändamålet från bergsrådet R. Erik Serlachius. Utöver telefonlinjen hjälpte Serlachius med att få även andra skogsindustribolag att donera medel för att rusta upp det träkemiska laboratoriet under en ekonomiskt svår period för akademien (Holmbom 2018, 197).

Humanistisk kunskap, individer och samhälle

Åbo Akademis hundraåriga historia är också rik på exempel på hur individer kan vara avgörande för vilken kunskap som bejakas och vilken som avvisas vid ett universitet. Ett intressant fall är akademins första professor i fysik Karl Lindman som ända in på 1940-talet förhöll sig skeptisk till Einsteins allmänna relativitetsteori. Lindman var i och för sig internationellt sett långt ifrån ensam om sin ståndpunkt. Det tog tid för det nya vetenskapliga paradigmet att slå igenom och en del av fysikerna förhöll sig till en början skeptiska till den svårbegripliga och abstrakta teorin.

Lindmans fall visar dock hur starkt en enskild professor kunde sätta sin prägel på ett ämne vid ett litet universitet. Hans egen forskning och hans syn på vad som tillhörde den korpus inom fysiken som undervisades kännetecknade fysikämnet under en lång tid. Forskningen och undervisningen i fysik vid akademien hade sannolikt sett rätt annorlunda ut med en professor som intog en annan hållning till relativitetsteorin.

Även inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga disciplinerna har införandet av nya paradigmer och perspektiv ofta hängt samman med inte bara generationsväxlingar utan också enskilda individer som fört fram nya riktningar och forskningsintressen. Här ser man åter den tydliga växelverkan mellan individ och struktur: samhällsförändringen gör ett nytt perspektiv eller ett nytt kunskapsområde relevant för vår förståelse av oss själva och omvärlden, men det krävs ofta en nydanande individ för att driva igenom den nya kunskapens anspråk på legitimitet i det ändå ganska traditionalistiska akademiska lokalsamhället.

Ett aktuellt perspektiv utgörs här av området miljöhumaniora som studerar människan som en del av naturen samt idéer, kulturella uttryck och samhällsstrukturer som påverkat förhållandet mellan människan och naturen. Bland humanisterna vid Åbo Akademi hörde Pia Ahlbäck till de första som antog utmaningen som miljöfrågan aktualiserade. Ända från doktorsavhandlingen *Energy, Heterotopia, Dystopia: George Orwell, Michel Foucault and the Twentieth Century Environmental Imagination* (2001) har hon bidragit med nya perspektiv på människans plats i ekosystemen och relationen mellan mänskliga och icke-mänskliga varelser. Som ekokritiker sällar sig Ahlbäck till den grupp av professorer och lärare som presenterat nya, ofta tidigare obekanta forskningsrön för sina kolleger och studenter. Under de senaste tjugo åren har miljöperspektivet blivit allt mer angeläget inte minst för studenterna.

Motivation, kreativitet och inspiration är viktiga element i den kunskapsprocess där forskare, lärare och studenter tar till sig nytt, tänker i nya banor och kommer fram till nya insikter genom diskussion. De tongivande individerna som påverkar vilken kunskap som ska bejakas och

utvecklas kan också vara studenter. På 1970-talet, när genusperspektivet inte ännu etablerat sig vid Humanistiska fakulteten, blev Vivi-Ann Rehnström och studiekamraten Åsa Stenvall besvikna över att bara en av de 80 författarna som ingick i en kurs för approbatur i litteraturvetenskap var kvinna. Rehnström berättar att de därför på *cum laude*-stadiet föreslog för den nyblivna professorn Clas Zilliacus att de själva skulle hålla en kurs i kvinnolitteratur. Han välkomnade förslaget och två studenter tog därmed initiativ till en riktning som inom ett par årtionden skulle bli helt central vid institutionen. I det här fallet hade båda studenterna hunnit studera i Sverige och tagit med sig nya intryck därifrån. I andra sammanhang kunde det vara utländska gästforskare som hämtade nya idéer utifrån som omformade hela institutioner.

Den kunskap och de perspektiv som presenteras i undervisningen vid universitetet kan styra personliga livsval som inte bara handlar om det framtida professionella livet utan också kommer att påverka hur vi ser på världen. Även här är de enskilda lärarnas och forskarnas insats betydande. En doktorand vid historieämnet berättade att professorn i konstvetenskap Åsa Ringbom varit som en ledstjärna för henne. Även om Åsa Ringbom i första hand forskat i åländska kyrkor och ägnat sig åt ny dateringsteknik för att rekonstruera medeltida kyrkors byggnadsskeden hade hon också breda kunskaper i medeltidens historia. Ringbom hade (och har) en djup och specialiserad kunskap om ett ämne som få andra behärskade och var dessutom en skicklig föreläsare och pedagog. Hon lyckades förmedla sitt intresse och sitt engagemang och studenten i fråga har i sin tur utvecklats till en expert i medeltidshistoria.

Individerna och språket

Då universitetet betraktas som en knutpunkt eller en nod i ett nätverk där kunskapen bearbetas och passerar för att sedan flöda vidare, visar sig de enskilda professorerna mindre som exceptionella personer och mera som individer i dialog med den strukturella kontexten. Som exemplen

från Åbo Akademi visar är såväl klass, kön, kontaktnät och vetenskapliga paradigmer som infrastruktur och samhällets behov viktiga faktorer i formeringen och hanteringen av kunskap. Samtidigt är det klart att individer såsom de här presenterade inte bara genom sin position utan också genom sina intressen och sina personligheter har påverkat de olika läroämnena där de varit verksamma.

En viktig orsak till individernas tongivande position vid Åbo Akademi under de första årtiondena var avsaknaden av statlig inblandning och tvingande formella regelverk. Då akademien fungerade som en privat stiftelsefinansierad högskola, behövde man inte axla den ”statsbärande” roll som delvis formade verksamheten vid Helsingfors universitet. Den statliga inblandningen i högskolepolitiken och universitetens inre angelägenheter var visserligen minimal också vid andra finländska högskolor före medlet av 1960-talet. Men särskilt under de sista årtiondena före akademins förstatligande framstod den privata stiftelsen, ledd av personer med kompetens främst inom politik, näringsliv och kapitalförvaltning, som en ägare med stort förtroende för professorernas förmåga att sköta sin forskning och undervisning på egen hand och utan styrning utifrån eller uppifrån.

En annan faktor som på gott och ont har gett individerna en särskild betydelse vid Åbo Akademi har varit universitetets litenhet. Vid institutioner med en enda professor har allting stått och fallit med den enskilda professorns intressen och förmåga – inte bara vad gällde forskning utan också undervisning, administration och samhällskontakter. Litenheten har i bästa fall också skapat en familjär stämning där både professorers och andra lärares personlighet fått plats att framträda och en personlig dialog mellan lärare och student varit möjlig. Under sådana omständigheter har enskilda lärarpersonligheter haft ovanligt goda förutsättningar att göra djupa intryck hos sina studenter.

En tredje faktor är språket. Åbo Akademi grundades som ett finlands-svenskt universitet där akademisk kunskap förmedlades på svenska, även om en stor del av forskningen publicerades först på tyska och senare på

engelska. Den språkliga profilen har varit den underliggande orsaken till både akademins litenhet och dess karaktär av ett "privat" projekt som man länge ville hålla så långt borta från statlig inblandning som möjligt. Akademins ledning fruktade nämligen under 1920–1950-talen att statlig inblandning skulle ge finsknationella krafter inflytande över akademins framtid. Senare, under 1960–1970-talen, sågs den statliga inblandningen som liktydig med socialistiska krafter, vilket var minst lika illa. Båda dessa faser av värnandet om akademins privata autonomi kom i praktiken att upprätthålla de individuella professorernas rörelsefrihet och beslutsmakt genom att bevara de traditionella akademiska strukturerna.

Det svenska språket och tonvikten på det nordiska sammanhanget har också haft konsekvenser för rekryteringen av personal till Åbo Akademi. Då det inte alltid funnits tillräckligt med kompetenta svenskspråkiga sökande i Finland till tjänster vid akademien har universitetet under hela sin verksamhetstid rekryterat personal även från Sverige. Kombinationen av universitetets litenhet och det faktum att det funnits få kandidater till tjänsterna kan ha bidragit till att de som valts till tjänsterna fått mera inflytande vid sitt läroämne. För att framstå som en attraktiv arbetsgivare, trots positionen som ett litet och relativt resurssvagt universitet, har akademien haft ett intresse av att erbjuda aspiranterna maximalt rörelseutrymme och goda arbetsomständigheter.

~

De heroiska berättelsernas tid inom universitetens historieskrivning kommer knappast åter. Det finns visserligen ett uthålligt personhistoriskt intresse för pionjärer som slagit sprickor i de akademiska normerna i fråga om kön, klass och ras. Studier av kvinnliga föregångsgestalter kan fortfarande ibland slå an nästan homeriska klanger i sin strävan att lyfta fram bortglömda och undanträngda kvinnoöden. Men tack vare just sådana nya maktkritiska perspektiv såsom genus har universitetshistorien breddat synfältet och beaktar mer än förr de samhälleliga och strukturella krafter och förutsättningar som formar arbete och studier inom universi-

teten. Individerna lär ändå inte försvinna ur de universitetshistoriska studier som fokuserar på enskilda universitet och institutioner. Där studeras nämligen vetenskapens lokalhistoria, och i ett lokalsamhälle har enskilda individer alltid betydelse – både de som lyser på estrader och de som sköter vattenverket.

Arbetet med Åbo Akademis hundraårshistorik visar på hur studier av olika personer som varit verksamma vid akademien ger möjligheter att studera individernas olika roller i kunskaps-cirkulationen. Samtidigt kan sådana ingångar via individuella biografier och personliga nätverk användas för att blottlägga de strukturer som både möjliggör och bromsar förloppet där kunskap ständigt förändras och omformas för att motsvara samhällets behov. Även de karismatiska aktörernas karriär som lärare och forskare har formats av en ständig dialog – ibland kamp – med de institutioner och kunskapsnätverk som de varit delar av. Professorerna, lärarna och forskarna i Åbo Akademis historia var inte alltid stora. Med tiden var de allt oftare inte ens män. Men deras betydelse i den lokala kunskapsmiljön var stor. De präglade sina ämnen starkt och de lämnade efter sig många goda historier.

Litteratur

- Ahlbäck, Anders & Nygård, Henry, red. (2018): *Åbo Akademi och samhället. Perspektiv på växelverkan mellan samhällsförändring och universitet, 1918–2018*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Ahlbäck, Pia Maria (2001): *Energy, Heterotopia, Dystopia: George Orwell, Michel Foucault and the Twentieth Century Environmental Imagination*. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Ahlbäck, Pia Maria (2018): "Vetenskapen och offentligheten. Konstruktionen av akademisk auktoritet som offentligt och personligt projekt hos Severin Johansson och Alma Söderhjelm", *Åbo Akademi och samhället. Perspektiv på växelverkan mellan samhällsförändring och universitet, 1918–2018*, red. Anders Ahlbäck & Henry Nygård. Åbo: Åbo Akademis förlag, s. 333–381.
- Ehlers, Carl (1993): "Geologi", *Åbo Akademi 1918–1993. Matematisk-naturveten-*

skapliga fakulteten. Kemisk-tekniska fakulteten, volym 4, red. Solveig Widén. Åbo: Åbo Akademi, s. 87–98.

Hausen, Hans (1927): ”Drag ur malmetningarnas och den mineralogisk-geologiska forskningens historia i Finland.” Installationsföreläsning 1927, https://bibbild.abo.fi/hereditas/abo/hausen_ins.pdf [hämtat 30.3.2020].

Hollsten, Laura, red. (2018): *Åbo Akademi och kunskapen. Perspektiv på villkoren för skapandet av vetenskap, 1918–2018*. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Hollsten, Laura (2018): ”Inledning”, *Åbo Akademi och kunskapen. Perspektiv på villkoren för skapandet av vetenskap, 1918–2018*, red. Laura Hollsten. Åbo: Åbo Akademis förlag, s. 13–33.

Holmbom, Bjarne (2018): ”Teknikvetenskap vid universitet – ett främmande inslag? Om kemitekniken vid Åbo Akademi”, *Åbo Akademi och kunskapen. Perspektiv på villkoren för skapandet av vetenskap, 1918–2018*, red. Laura Hollsten. Åbo: Åbo Akademis förlag, s. 159–213.

Villstrand, Nils Erik (2019): *Åbo Akademi i sin början 1918–1945*. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Övriga källor

E-postkorrespondens med Vivi-Ann Rehnström 12.2.2020.

Samtal med Anna-Stina Häggglund 5.3.2020.